

Elmer Diktonius

birgittas bilderbok
knäppt och knåpad
av farbr. d.

SLS

birgittas bilderbok

Elmer Diktonius

**birgittas bilderbok
knäppt och knåpad
av farbr. d.**

Med inledning och kommentarer av Per Stam

Svenska litteratursällskapet i Finland
Helsingfors 2018

Denna bok är nr 2 i serien SLS Varia som utges av Svenska litteratursällskapet i Finland.
Boken utges med stöd av Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II inom Svenska litteratursällskapet i Finland.

© Elmer Diktonius album "birgittas bilderbok" är publicerat med tillstånd av rättsinnehavarna.
De redaktionella texterna © Per Stam och Svenska litteratursällskapet i Finland 2018.

Pdf-utgåva 2019

Detta verk är licensierat under Creative Commons
Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar 4.0 Internationell
(CC BY-NC-ND 4.0).

Grafisk form: Maria Appelberg/Station Mir
Typsnitt: Baskerville, Mom's Typewriter

ISBN 978-951-583-459-1 (tryckt utgåva)
ISBN 978-951-583-478-2 (pdf), <http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-978-951-583-478-2>
ISSN 2489-7841 (SLS Varia)
UDK 839.79-1

Innehåll

Inledning	7
Faksimil " <u>birgittas bilderbok knäppt och knåpad av farbr. d.</u> "	19
Kommentarer	65
Källor och litteratur	68
Bildkällor	69

Birgitta Enckell fotograferad omkring 1929.

Per Stam

Inledning

Någon gång mellan åren 1930 och 1932 fick den omkring femåriga Birgitta Enckell motta ett album med tjugo svartvita fotografier och verser med titeln ”birgittas bilderbok / knäppt och knåpad / av / farbr. d.”. Bakom signaturen stod modernisten Elmer Diktonius, som var god vän med Birgittas familj. Det unika barndomsminnet är ett för den större publiken okänt konstverk som kastar ett kompletterande ljus över den finlandssvenska modernismens historia omkring 1930.

Jag hörde talas om albumet första gången vid ett besök hos Birgitta och hennes man Herman Parland någon gång i mitten av 1990-talet och fick då också se det för första gången. År 2016 donerades albumet och en del andra dokument i Birgittas ägo till Svenska litteratursällskapet i Finlands arkiv.¹ Under ett samtal med Birgitta föreslog jag att albumet kunde utges i faksimil med en kort kommentar. Birgitta tyckte att det var en utmärkt idé.

Jag började med att intervjua Birgitta om albumet.² Vi bläddrade igenom det tillsammans och jag fick höra mer om detaljer i de olika verserna. Det visade sig att Birgitta ännu kunde många av dem utantill. Jag har därefter försökt ta reda på mer om albumet och om personerna på fotografierna. Framför allt har jag försökt räkna ut vilket år det har tillkommit. Min avsikt var att ännu en gång gå igenom albumet med Birgitta för att

kunna undvika eventuella misstag, men sjukdom förhindrade detta. Birgitta avled den 4 februari 2018.

Det som följer är ingen uttömmande redogörelse, utan en anspråkslös inledning till ”birgittas bilderbok” av ”farbr. d.”.

•

Heidi Birgitta Emilia Parland föddes den 4 augusti 1926. Hennes föräldrar var Rabbe Enckell (1903–1974) och Heidi Enckell (f. Runeberg, 1902–1990). Birgitta var deras första barn. Brodern Mikael föddes 1932. År 1947 gifte sig Birgitta med Herman Parland (f. 1917), den yngste i brödraskaran Henry, Oscar, Ralf och Herman.³ Birgitta och Herman fick två barn, David och Maria. Birgitta var verksam som översättare och konstnär. Herman blev sedermera professor i byggnadsstatik.

Bakom den anspråkslösa signaturen ”farbr. d.” hittar vi alltså Elmer Diktonius (1896–1961), modernistisk författare, kritiker och kompositör – expressionist, jaguardiktare, socialist, tidningsman, mästerlig brevskrivare, en av Finlands främsta diktare.⁴ Han debuterade 1921 med *Min dikt*, därefter följde diktsamlingar som *Taggiga lågor* (1924), *Stenkol* (1927) och *Stark men mörk* (1930), aforismer i *Brödet och elden* (1923) och prosaböcker som *Onnela. Finsk idyll* (1928) och *Ingenting* (1929). Han skrev också kritik i framför allt *Arbetarbladet*. Enligt Birgitta kallade hon som barn aldrig Diktonius för annat än ”Diktonius” – och inte heller Gunnar Björling (1887–1960) för annat än ”Björling”. ”Farbror” torde vara avsändarens benämning.

Under 1920-talet hade Diktonius bott i London (1920–1921) och Paris (1925–1927) för att skaffa kontakter och skriva, men sedan vårvintern 1927 var han åter i Finland. Hans första äktenskap, med Meri Martinen, hade upplösts 1926.

Elmer Diktonius på ett fotografi skickat till Olof Enckell 1930.

Birgittas pappa Rabbe Enckell, konstnär och modernistisk författare, hade gett ut två diktsamlingar, *Dikter* (1923) och *Flöjtblåsarlycka* (1925). Han och Diktonius lärde känna varandra närmare i samband med Diktonius återkomst till Finland, då man arbetade för att utge en modernistisk tidskrift. Båda var med och startade och drev *Quosego. Tidskrift för ny generation* (1928–1929).⁵ En vanlig beskrivning av deras vänskap är att den relativt timide poeten Enckells konstsyn och även diktade uttryck radikaliserades genom bekantskapen med Diktonius.⁶

Diktonius blev vid denna tid nära vän med hela familjen Enckell.⁷ ”Ni vet ju /hör min vädjan till er intelligens och s.k. känslor!/ att jag tycker fasligt mycket om er, hela högen och hyskan, icke sant. Både pappan och mamman och flickungen med”, heter det i ett brev den 5 april 1927. I andra brev omtalas ”flickungen” lekfullt på olika sätt: ”Den Som Ännu Bara Tittar”, ”Gitta”, ”barnskapet Gitta-Bir” (5/4, 9/5, 20/6 1927). Man hittar mer lek i ett senare brev: ”Naturligtvis hälsar jag Heidi och Gitta som kastar boll och säger muu och möö och nöff. Samt mau.” (9/8 1927).⁸

Diktonius var mycket barnkär, men hade ännu inga egna barn. Birgitta måste ha varit en favorit. Birgitta fann också ett gott sällskap i Diktonius. Bevarade brev och vykort vittnar om Diktonius omsorg. Även om alla brev till barn som ännu inte kan läsa delvis också är riktade till föräldrarna är tilltalet i Diktonius försändelser främst anpassat till barnet. Diktonius tyckte uppenbarligen om att leka. Birgitta berättade om hur hon en gång av misstag söndrade Diktonius pincené,⁹ blev rädd och snabbt gömde sig under en säng. Men Diktonius kröp efter och drog fram Birgitta. Det gjorde ingenting, det var inte farligt alls, sade han.

Bilderboken har sannolikt tillkommit och överlämnats någon gång mellan 1930 och 1932. Birgitta mindes inte omständigheterna kring överlämnandet, hon kunde ha fått albumet inslaget eller i handen, till jul eller på namnsdagen (7/10) – möjligen men mindre

sannolikt i samband med en födelsedag. Den sista versen i albumet avslutas med en jul- och påskhälsning: ”trevlig jul och påsk med memma”. Enligt Birgitta firade Diktonius något år jul med familjen Enckell.

Med hjälp av bilderna och verserna kan året för tillkomsten ringas in ungefärligt till mellan våren 1930 och våren 1932.¹⁰ Om albumet överlämnats en jul borde det alltså ha skett 1930 eller 1931. Familjen Enckell flyttade till Grankulla 1928. I ett brev i februari 1931 beskrev Diktonius ett besök hos dem:

Det finns en lust till Prag eller färskocksfärd runt klotet – korgstol på akterdäck – men resurserna tillåter blott en biljett till Grankulla. Där bor Rabbe Enckell, har fin fru och Birgitta, lilla flickan. Fick tulpan av mig, vattnade ideligen och sprang till mamman: hör du – blomman har ingen p-! Hon är 4–5 år och grät då pappan ej genast förstod skänka henne dedikationsexemplar av sin nya bok. Jag för hennes hand över ögonen –
(Brev till Anna-Lenah Elgström 1/2 1931)¹¹

Diktonius ingick äktenskap med Anna-Leena (Leena) Jäykkä den 19 juli 1929 och paret flyttade till Grankulla hösten 1931. Dottern Silja Maria föddes den 3 april 1933.¹² På en bild i Birgittas album syns ”diktoniusases tant och fruga” (s. 51), men inget barn. Bilderna i albumet bör i så fall vara tagna före 1933. Det stämmer också med andra tidsuppgifter. Efter att Diktonius blivit far lekte han inte på samma sätt som tidigare med Birgitta.

En vers påstår att ”olof är ju aldrig hemma” (s. 59), vilket syftar på Rabbes bror Olof Enckell (1900–1989), kritiker och författare, som i samband med en skilsmässa bodde med dennes familj i Grankulla. Han bodde hos makarna Enckell från april 1930 till våren 1932. Följande år gifte han om sig. Olof Enckell arbetade som kritiker på *Hufvudstadsbladet* med sen arbetstid och oregelbundna vanor. Under skilsmässoperioden hände det ofta, som

skildrats i Emelie Enckells biografi, att han inte kom till Grankulla alls. Ibland var han också på resa, exempelvis till Valamo (maj, augusti–september 1930). I en sen intervju beskrev han tiden i Grankulla: ”En lycklig tid i mitt liv trots att jag söp för mycket och hade ekonomiska svårigheter, där var så trevligt”.¹³ Albumet borde alltså ha tillkommit medan Olof Enckell bodde hos broderns familj i Grankulla. Det tycks bekräftas av att makarna Enckells andra barn Mikael, som föddes den 2 september 1932, det vill säga på hösten efter att Olof flyttat ut, inte nämns eller anspelas på i någon av verserna.

I albumet finns en bild på en liten pojke, några år gammal. Versen uppger om att det är ”den unge herr Åhlström” (s. 57). Tankarna går till Diktonius vän Axel Åhlström (1891–1934), chefredaktör för *Arbetsbladet* och riksdagsman från 1929. Diktonius bidrog i många år till kultursidan i *Arbetsbladet*. Åhlström var gift med Vera Uggeldahl (1899–1967) och paret fick två söner, Hans Lennart (1926–1986) och Lars Axel (1928–1950).¹⁴ Det har dock inte kunnat bekräftas om pojken på bilden är någon av sönerna.

Det landskap som fångats på bilderna är Åland, där Diktonius vistades flera somrar från 1928 och framåt, oftast på någon av gårdarna Ören eller Skag i Lumparland.¹⁵ Man ser en sommaridyll och lantliv med havreskörd och strömmingsfiske. Men det är tydligt att den fotograferande är en sommargäst, inte en lantarbetare eller arbetare. Fotografens attribut är böcker och en fiol (s. 55). Liknande iakttagelser har Jörn Donner respektive Michel Ekman gjort i analyser av Diktonius prosa från ungefär samma tid.¹⁶ Diktonius solidariserar sig med arbetarna, men är ofrånkomligt en utanförstående iakttagare med ett visst avstånd till det skildrade. De flesta människorna på fotografierna är anonyma för betraktaren. Samtidigt är de sakliga bilderna en rak dokumentation av en nu svunnen tid.

I sin diktning skildrade Elmer Diktonius ofta barn,¹⁷ men ”birgittas bilderbok” är ett ovanligt exempel på att han också skriver för barn. Samtidigt som bilderboken är en barnbok är den också en lekfull absurdistisk fotobok och diktsamling. All text är skriven uteslutande med gemener, som i en modernistisk dikt. Bruket av endast gemener odlades bland annat av de svenska poeterna ”fem unga”. Tre av dem – Erik Asklund, Artur Lundkvist och Josef Kjellgren – besökte Diktonius på Åland sommaren 1930. Dessförinnan hade de tre medverkat, inte helt utan ironiskt eller satiriskt syfte, med dikter i *Quosego*. Dikterna var, liksom författarnamnen, återgivna helt utan versaler.¹⁸ Samma estetik med enbart gemener användes i *5 unga. unglitterär antologi* från 1929. I ”birgittas bilderbok” kan användandet av gemener ses som en parodi på modernistiskt formspråk.¹⁹

Uppenbarligen leker Diktonius också för sig själv, och kanske med de vuxna som ska läsa med Birgitta, som när han låter hörnornas läten (”pull-ull / plull-ull” etc.) bli en dadaistisk dikt av Björling (s. 31), eller när han inbjuder Birgitta ”jämte pappa samt ock mamma” att besöka Åland (s. 59). I några av verserna i albumet tilltalas Birgitta med namn (s. 21, 29, 35, 57, 59). I en vers liknar författaren sig själv vid ett djur: ”farbror och andra får” (s. 41).

I en parafras på ”Bä, bä vita lamm” (s. 35) låter Diktonius fåren som vänder sig bort på fotot tala till Birgitta och ge råd: ”men förresten: tro på dig / den som det kan och vill / därför gör vi såsom så – / och vänder svansen till”. En annan vers anspelar på sångleken ”Skära, skära havre” (s. 43).

Verserna har mellan två och nio rader (om man räknar rader med hängande radslut som en rad) och är oftast rimmade på olika sätt, inte olikt julklappsverser med emellanåt mycket orena rim. Verserna kan jämföras med de tillfällighetsdikter som Diktonius ibland sände i privatbrev. Ett samtida exempel är ett brev till den svenske författaren Eyvind

Johnson, genomgående skrivet på rim: ”Men det är en sak för sig, / rimmets harpa; vänta, tåg, / tills vi kvittra får i dur / såsom alla glada djur.” (27/5 1931).²⁰

I albumet har även två andra dokument tejpats in: ett odaterat citat ur en dikt från diktsamlingen *Stenkol* (1927) (s. 20) och en vers på Birgittas namnsdag den 7 oktober 1931 (s. 56). Dessutom finns en kopia av ett vykort från Diktonius till ”Fröken Birgitta Enckell” från Prag den 14 juni 1934 instuckat i albumet.²¹ Kopian av vykortet återges ej i faksimil. Den delvis svårlästa texten på kortet lyder:

[Framsida, under ett foto från Prag:] Pappa borde vara här att måla!

[Text:] Praha 14/6/34

Kära lilla Birgitta

Farbror D-s sänder härmed till dig varma hälsningar från denna vackra stad, den vackraste som han sett på länge. Du skall också hjärtligt hälsa din mamma och pappa från mig; vi skall aldrig glömma varann. t. Elmer.

Noter

- 1 Albumet "Birgittas bilderbok" ingår i en donation till SLS arkiv våren 2016. Donationen är förd till Rabbe Enckells manuskript (SLSA 752). Förutom "Birgittas bilderbok" ingår även andra personliga dokument, skisser och anteckningar som kretsar kring Birgitta Parland (f. Enckell). Dokumenten har värde också som konst och litteratur. Materialet är besläktat med och kan ses som förarbeten till de prosaböcker som Rabbe Enckell skrev ungefär vid den här tiden, *Tillblivelse* (1929), *Ljusedunkel* (1930) och *Ett porträtt* (1931). Donationen består av:
 - 1) Vaxdukshäfte med anteckningar om Birgittas första tid av Rabbe och Heidi Enckell, bl.a. Birgittas första ord, replikskiften, reflexioner, sagor och införda teckningar av Birgitta (fram till omkring 1931).
 - 2) "Birgittas bilderbok" av Elmer Diktonius.
 - 3) Liten bok med teckningar och skisser av Rabbe Enckell, flertalet föreställer Birgitta, andra Heidi, olika djur m.m. Även några teckningar av Birgitta samt anteckningar om Birgittas vikt, fickkalender från 1926 med anteckningar, uppteckningar av barnspråk ("Ordbok för Birgitta att förstå svenska" 1929) och ett brev (4/6 1929).
 - 4) Album med teckningar och skisser av Birgitta, utförda av Rabbe Enckell. Även teckningar av annan hand.
 - 5) Första upplagan av Rabbe Enckell, *Ett porträtt* (1931).
- 2 Intervju med Birgitta Parland 3/6 2016. Kompletterande uppgifter i samtal under 2015–2016.
- 3 Biografiska uppgifter om Birgitta Parland och hennes föräldrar, se t.ex. Mikael Enckell, *Under beständighetens stjärna. En biografisk studie över Rabbe Enckell 1903–1937*, Helsingfors: Söderströms 1986, särskilt s. 155 ff., och densammes "Heidi", i *Konsten att älska skriften. Essäer*, Helsingfors: Söderströms 2009, s. 67–105.
- 4 Om Elmer Diktonius, se t.ex. Jörn Donner, *Diktonius. Ett liv*, Helsingfors: Schildts 2007, eller Juhani Niemi, "Diktonius, Elmer", *Biografiskt lexikon för Finland*, elektronisk utgåva, Svenska litteratursällskapet i Finland 2014, blf.fi (hämtad 18/11 2017).
- 5 Om *Quosego*, se t.ex. Olof Enckell, "Vägen till Quosego" [1971], och Clas Zilliacus, "Världsherraväldets lokalavisor. *Ultra, Quosego* och andra handlingar från modernismens 1920-tal", båda i *Ultra och Quosego. Faksimilutgåva*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland/ Stockholm: Atlantis 2014.
- 6 Om hur vänskapen med Diktonius påverkade Rabbe Enckells konstnärskap, se Louise Ekelund, *Rabbe Enckell. Modernism och klassicism under tjugotal och trettital*, diss., SLS 749, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1974, s. 73 ff., och M. Enckell, *Under beständighetens stjärna*, s. 169 ff. Ett diktexempel kan hämtas från *Quosego*, provnummer, 1928, s. 3:

Tidens gråa patina
kan jag inte härma.
Jag älskar allt som är nytt och oafterhärmligt.
Jag målar jorden
i värfödets glänsande fernissa.
Den fräna lukten av nymålat trä
skall sent lämna mina verk.
- 7 M. Enckell, *Under beständighetens stjärna*, s. 172 ff., och Ekelund, *Rabbe Enckell*, s. 63–82.
- 8 Brevet från Diktonius återges efter Elmer Diktonius, *Brev*, utg. Jörn Donner & Marit Lindqvist, SLS 595, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1995,

- s. 122–124 (5/4 1927), 129–130 (9/5 1927), 131–132 (20/6 1927), 134–135 (9/8 1927). Fler exempel finns i *Brev*, se t.ex. 24/8 och 16/9 1927.
- 9 *Pincené* – glasögon utan skalmar som hålls på plats av en fjädrande klämma över näsryggen.
- 10 Jag har gått igenom de bevarade breven mellan Diktonius och Rabbe Enckell samt breven från Heidi Enckell till Diktonius under den aktuella tiden (omkring 1927–1936), utan att finna något omnämnande av ”birgittas bilderbok”. Breven finns i Svenska litteratursällskapet i Finlands arkiv (brev till Diktonius, SLSA 568.2 respektive 568.5; brev till R. Enckell, SLSA 748.2).
- 11 Brev från Diktonius till Anna-Lenah Elgström 1/2 1931. *Brev*, s. 202 ff.
- 12 Donner, *Diktonius*, s. 174–177, och *Brev*, s. 238 not 1.
- 13 Om Olof Enckells vänskap med Diktonius, se Emelie Enckell, *Olof Enckells liv i centrum av en kulturepok*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2015, s. 111–124. Om hans boende hos makarna Enckell i Grankulla, se s. 157 ff., 260 f; citatet från s. 260. Jfr också M. Enckell, *Under beständighetens stjärna*, s. 230 ff.
- 14 Om Axel Åhlström med familj, se Anna Bondestam, ”Axel Åhlström”, *Eldsjälar. Personporträtt ur finlandssvensk arbetarrörelse*, Esbo: Schildts 2000, s. 132. Levnadsår hämtade från familjegraven, Sandudds gamla begravningsplats, kvarter 09. Om Åhlström och Diktonius, se också Olof Enckell, *Den unge Diktonius*, Stockholm: Wahlström & Widstrand 1946, s. 195–213.
- 15 Om Diktonius sju somrar på Åland mellan 1928 och 1955, se Donner, *Diktonius*, s. 189 ff. Via Donners Diktoniusbiografi och *Brev* är det möjligt att belägga Ålandsvistelser för följande år i den här aktuella perioden: 1928, 1929, 1930, 1934.
- 16 Om Diktonius som sommargäst, se Donner, *Diktonius*, s. 232, och Michel Ekman, ”Iakttagaren i kajutan. Elmer Diktonius ser på nationallandskapet”, *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944*, SLS 749, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2011, s. 249–265, särskilt s. 258, 261.
- 17 Ett urval av Diktonius dikter om barn samlades i en egen avdelning, ”Fattiga barn”, i samlingsvolymen *Gräs och granit. Valda och nya dikter*, 1936 (s. 32–60). Här är ett exempel, ursprungligen publicerat i *Taggiga lågor* 1924:
- Barnet i trädgården
är ett underligt ting:
ett litet litet djur
en liten liten blomma.
Det myser som en katt åt nejlikorna
och skubbar sitt huvud
mot solrosens jättestängel.
Tänker kanske: sol är gott –
grönt är gräsfärg.
Vet kanske: jag växer!
- 18 Om Asklungs, Lundkvists och Kjellgrens besök hos Diktonius på Åland, se Donner, *Diktonius*, s. 191 ff. Bidragen i *Quosego* i nr 3, 1928, s. 161–163 (Asklund, Kjellgren och Lundkvist), och nr 4, 1929, s. 199–200

(Asklund och Harry Martinson). Om deras medverkan i *Quosego* som skämt, se Per Stam, *Kirapula. Henry Parland och romanprojektet Sönder*, SLS 612, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1998, s. 61 not 137.

- 19 Om inflytandet från 1900-talets avantgarde på barnlitteraturen, se Elina Druker & Bettina Kümmerling-Meibauer (eds.), *Children's Literature and the Avant-Garde*, *Children's Literature, Culture, and Cognition* 5, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 2015.
- 20 Brev från Diktonius till Eyvind Johnson 27/5 1931. *Brev*, s. 207 f.
- 21 Vykort från Diktonius till "Fröken Birgitta Enckell", daterat Prag 14/6 1934; kopian är inlagd i albumet vid okänd tidpunkt. Elmer och Leena Diktonius besökte Prag under två veckor sommaren 1934 (Donner, *Diktonius*, s. 228, 233).

birgittas bilderbok

knäppt och knåpad

av

farbr. d.

Till BIRGITTA som skall ha det bästa
en bit ur "Den lustiga våren".

III

Får jag kyssa dig på handen, lilla enrisbuske,
och lägga armen kring dig, stora sten?
Får jag kittla dig i skägget, mossetuva du,
och bita i din silvernäver, björk?
Får jag riktigt vara ljus igen
och riktigt mörk igen?
Och fråglöst växa
svarlöst dö -
som gräs som gror?

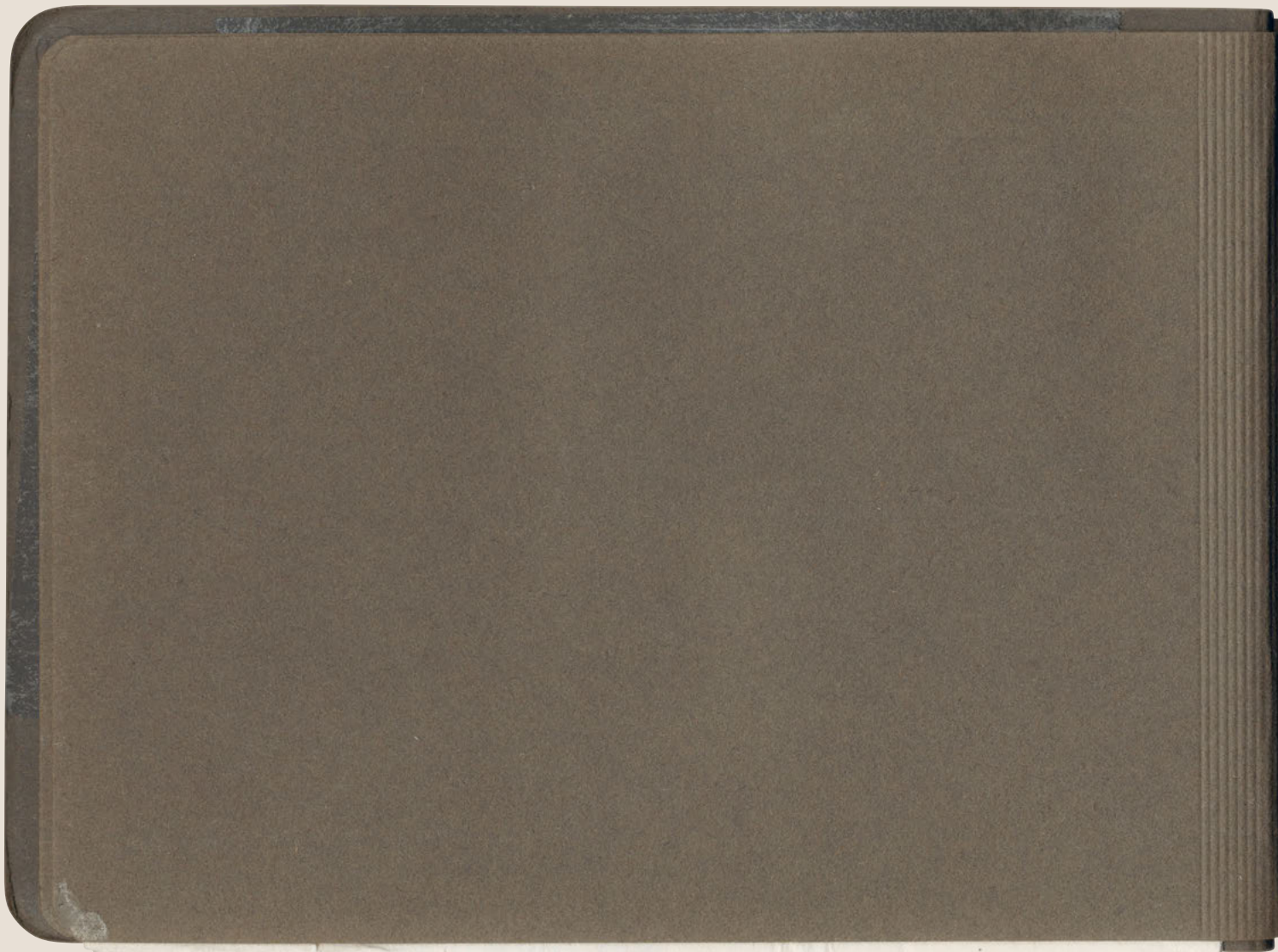

två små söta ålandstö-
ser
åt birgitta vänligt my-
ser
under idas äppelträd -
äpplen finns i trädet
med

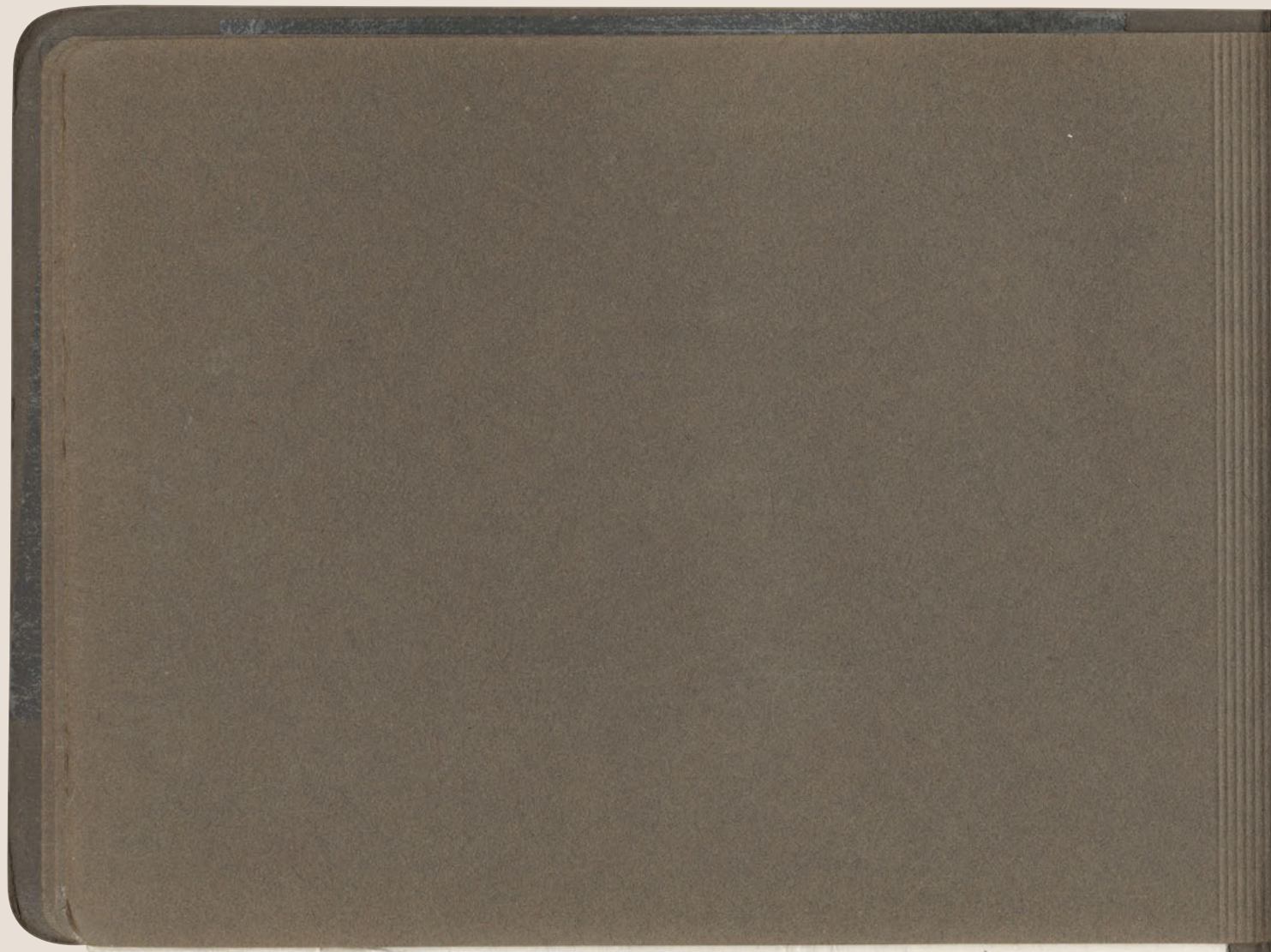

mikko steg på taket
svalor ville fånga
men han var så liten
- och de var så många

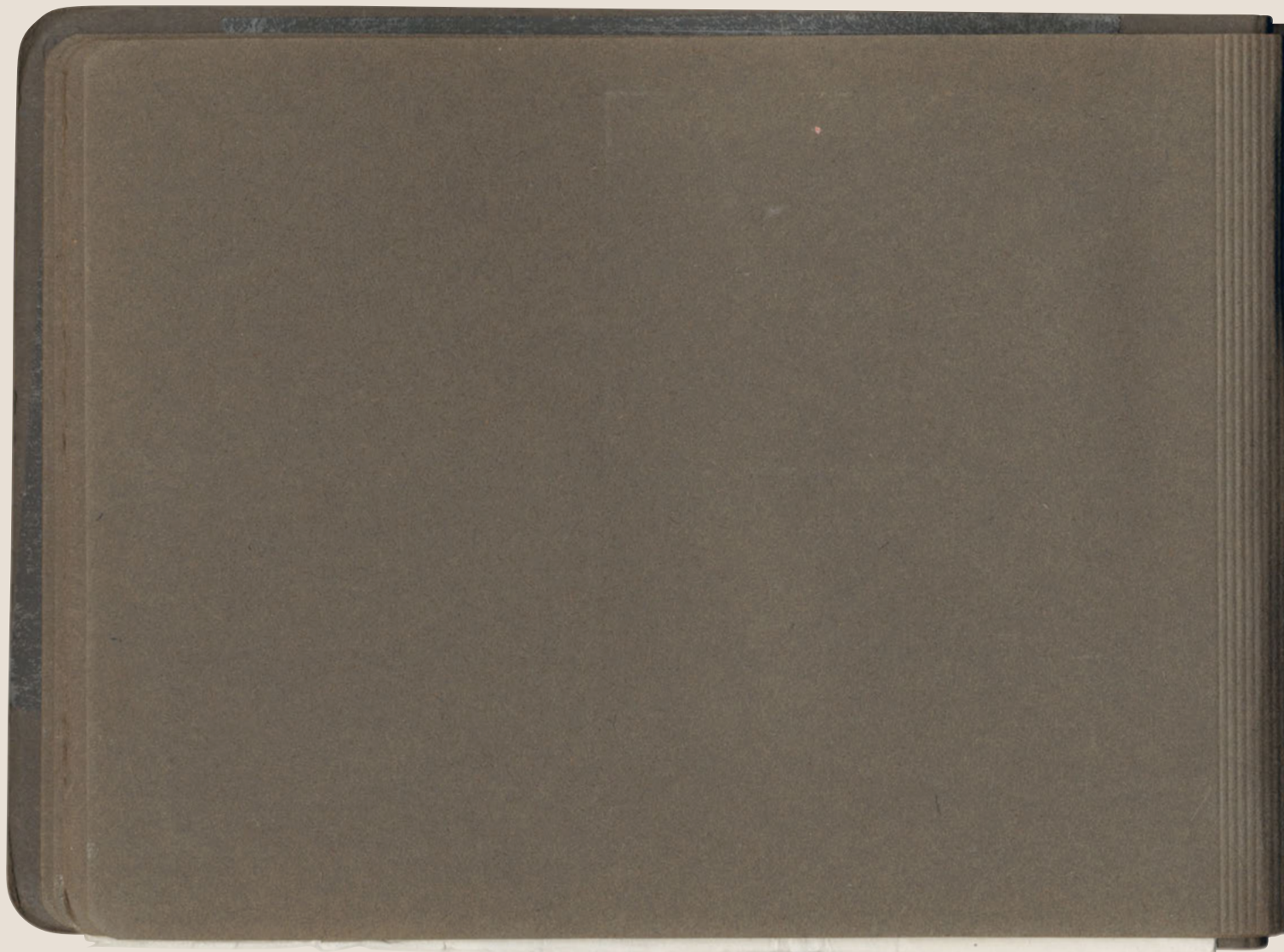

här ser du mikko plus
ett skjul
därjämte ock ett vilset
hjul
kring mikkos svans en
röd rosett
å kors sa ida så han ä
nätt

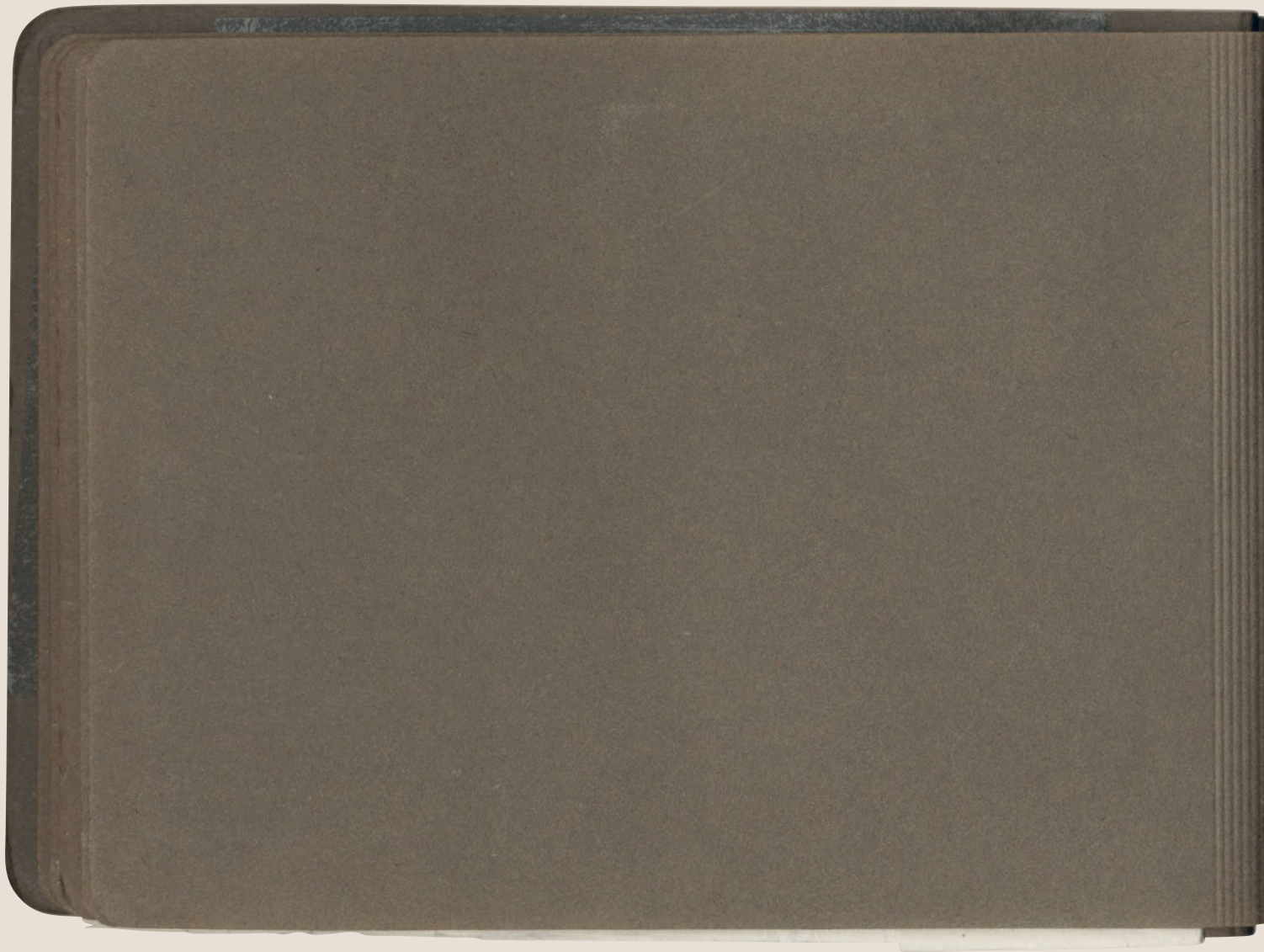

till vindsfönstret
 mikko
flög opp i ett hurr
och mjauau sade mikko
men flugan bara: surr

när solen gassar som-
marhett
man slumrar idkar tipp-
toalett
stopp-opp skrek birgit-
ta
ni näbben pudra må
men gammelhönan snäste
att sågspån går också

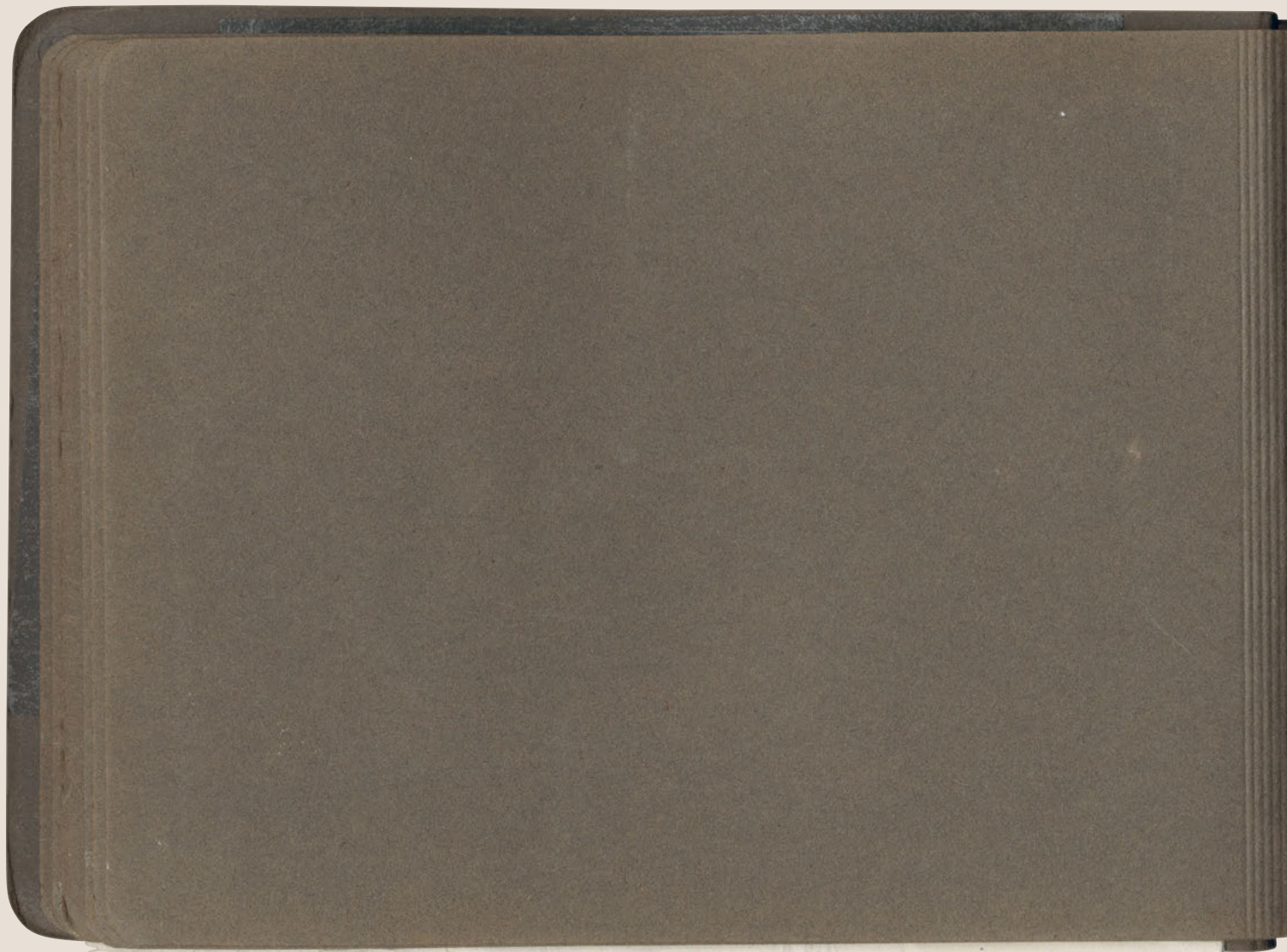

pull-ull
plull-ull
ull-plull
lull-lull
pluck

sa fabror

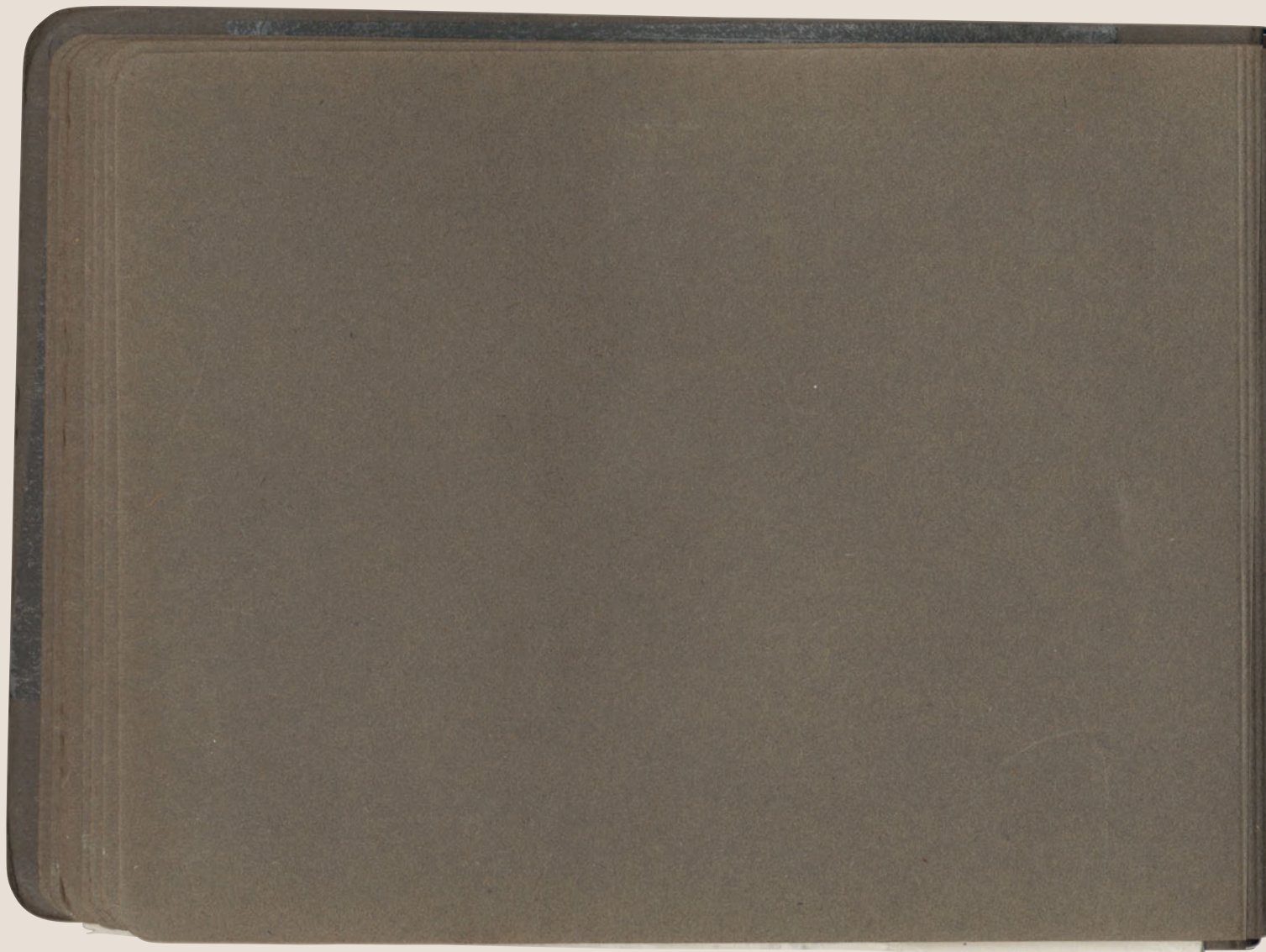
björling

hau

liknar en varg
men är inte arg
och heter villi

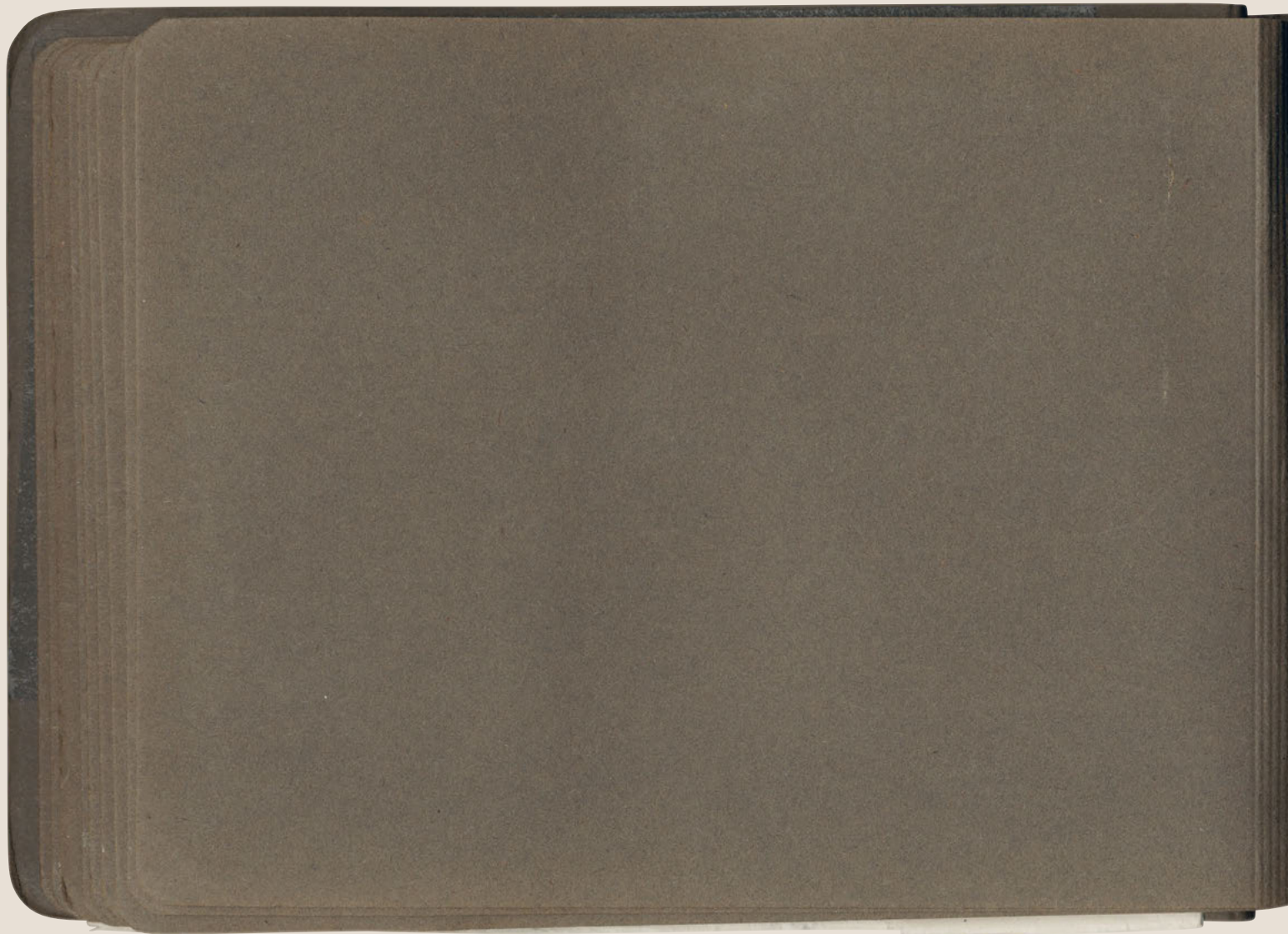

bä-bä vita lamm
får jag knäppa er?
jo om du som lön och
tack
birgitta bilden ger
men förresten: tro
på dig
den som det kan och
vill
därför gör vi såsom
så -
och vänder svansen
till

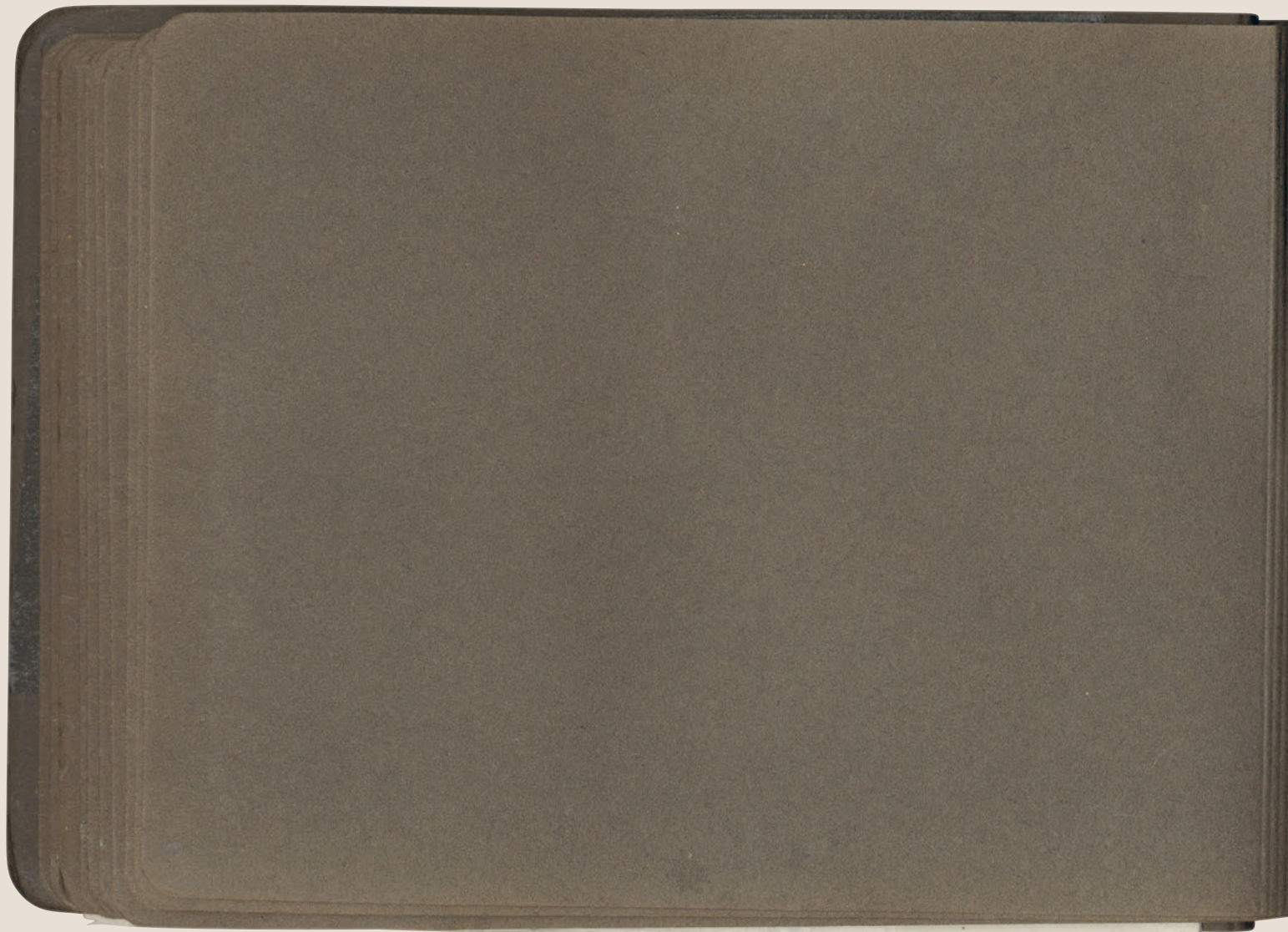

se: detta gamla
ruckel
är dock en fröjde-
puckel -
man badar och blir
ren
och värmer sitt
värkande ben

strömmingen så fet
 och snäll
fastnat i vårt nät
 i kväll -
härlig mat och silver-
 fjäll

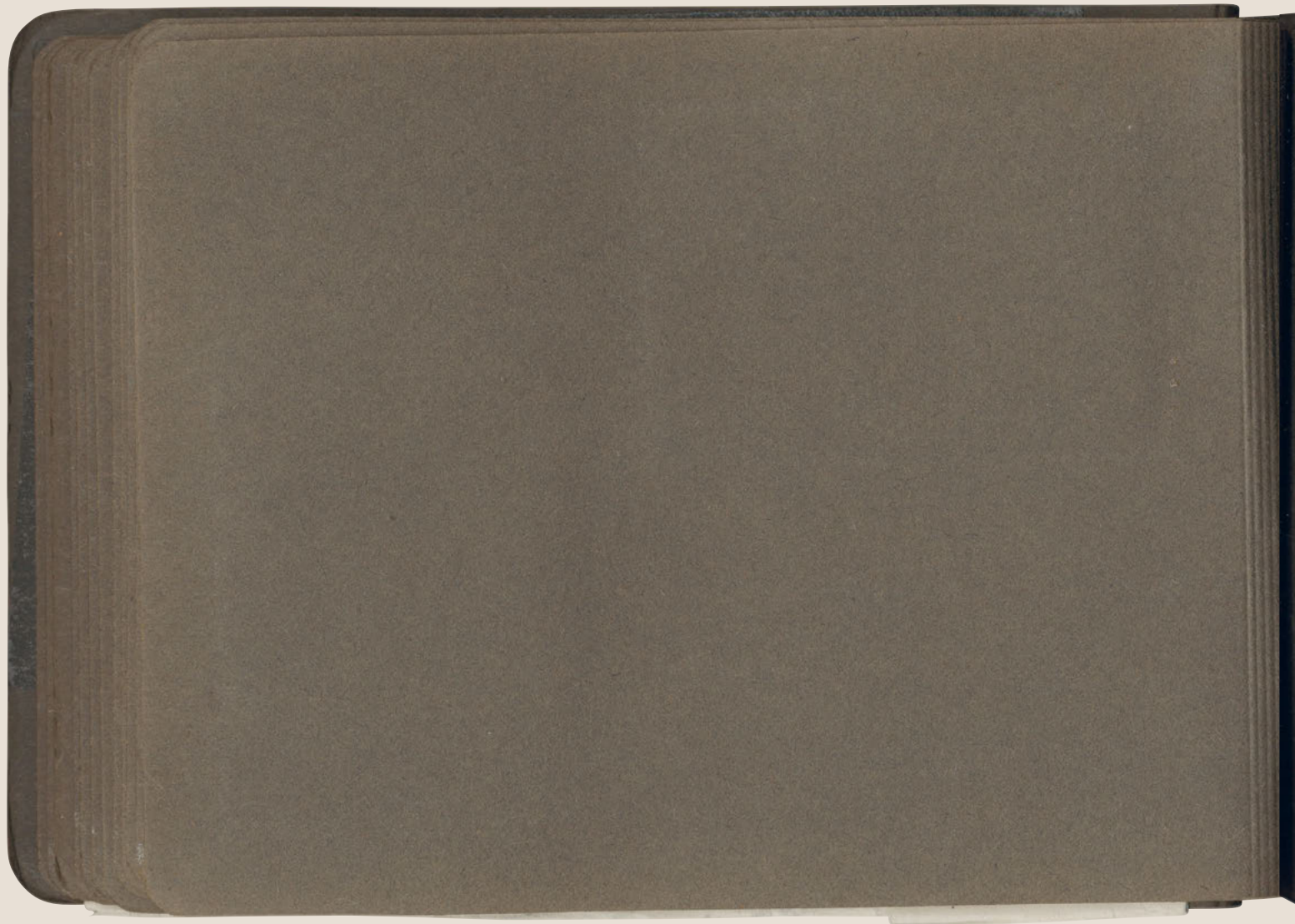

den gamla stora
linden
sett många hundra
år
och därför den be-
undras
av farbror och andra
får

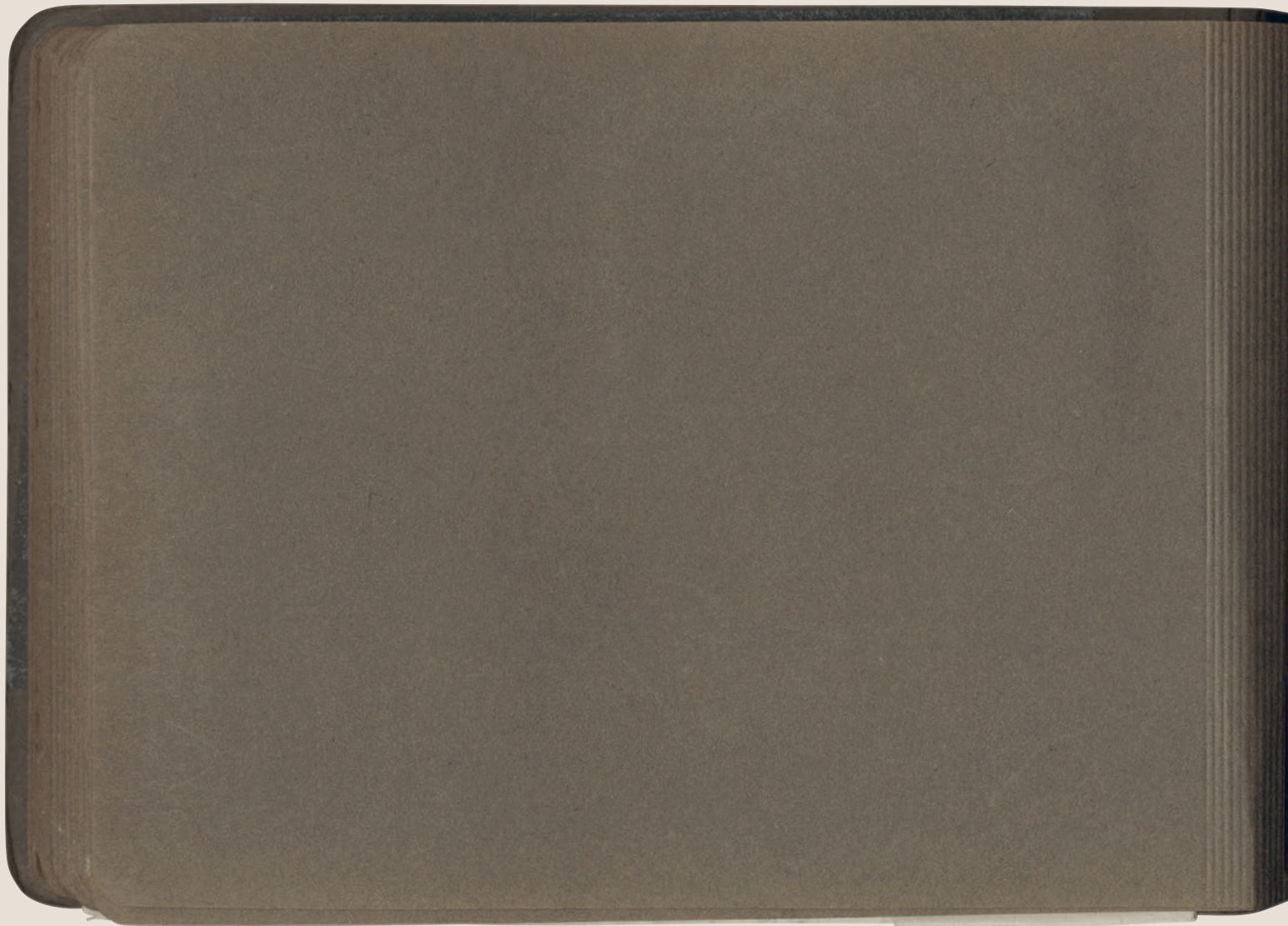

skära skära havre
och kära havergryns-
gröt
och äter man ej
havergrynsgröt
så är man ett litet
nöt

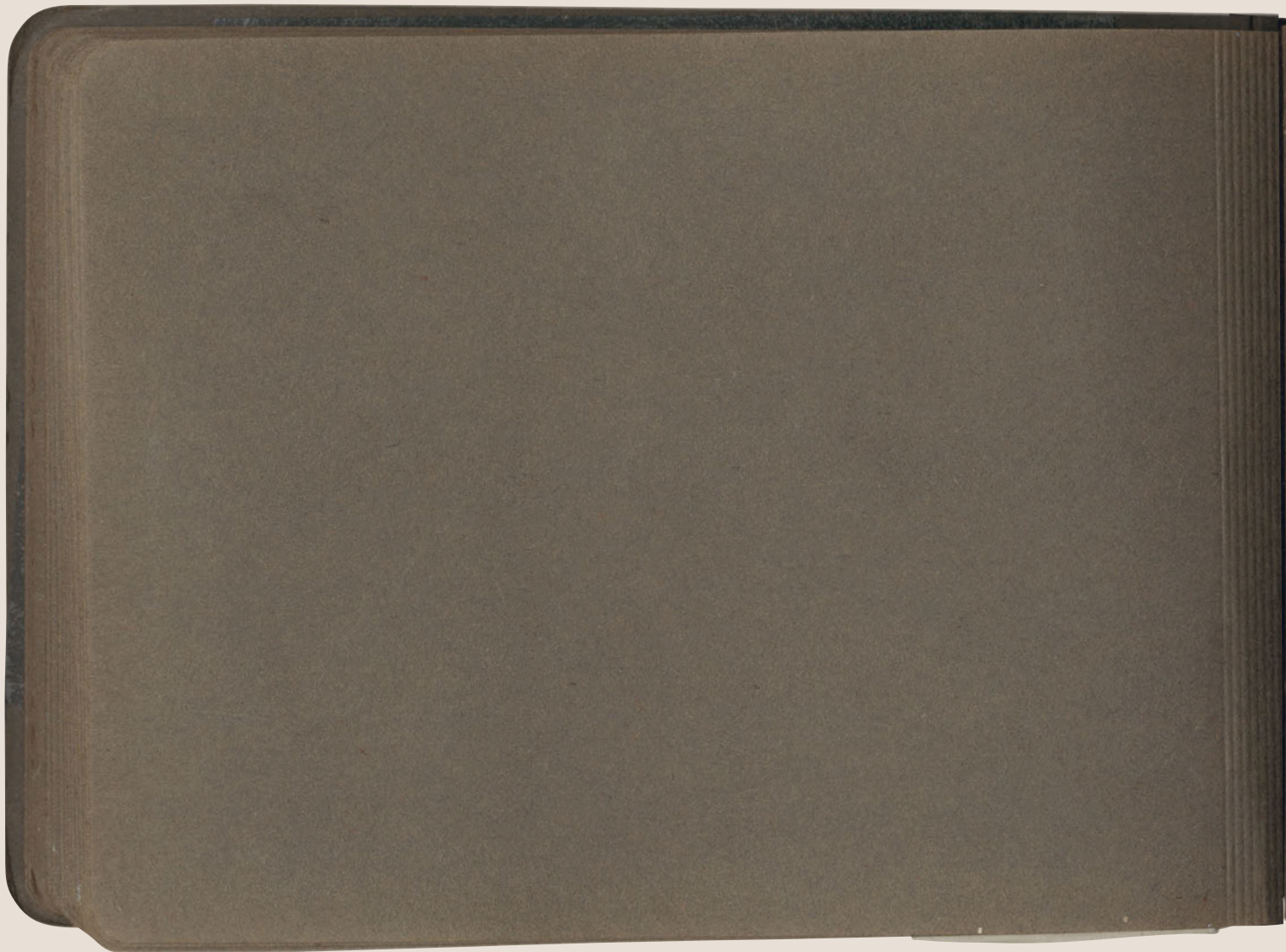

här tröskas rågen
med maskin
hör motorns surr
och remmens vin

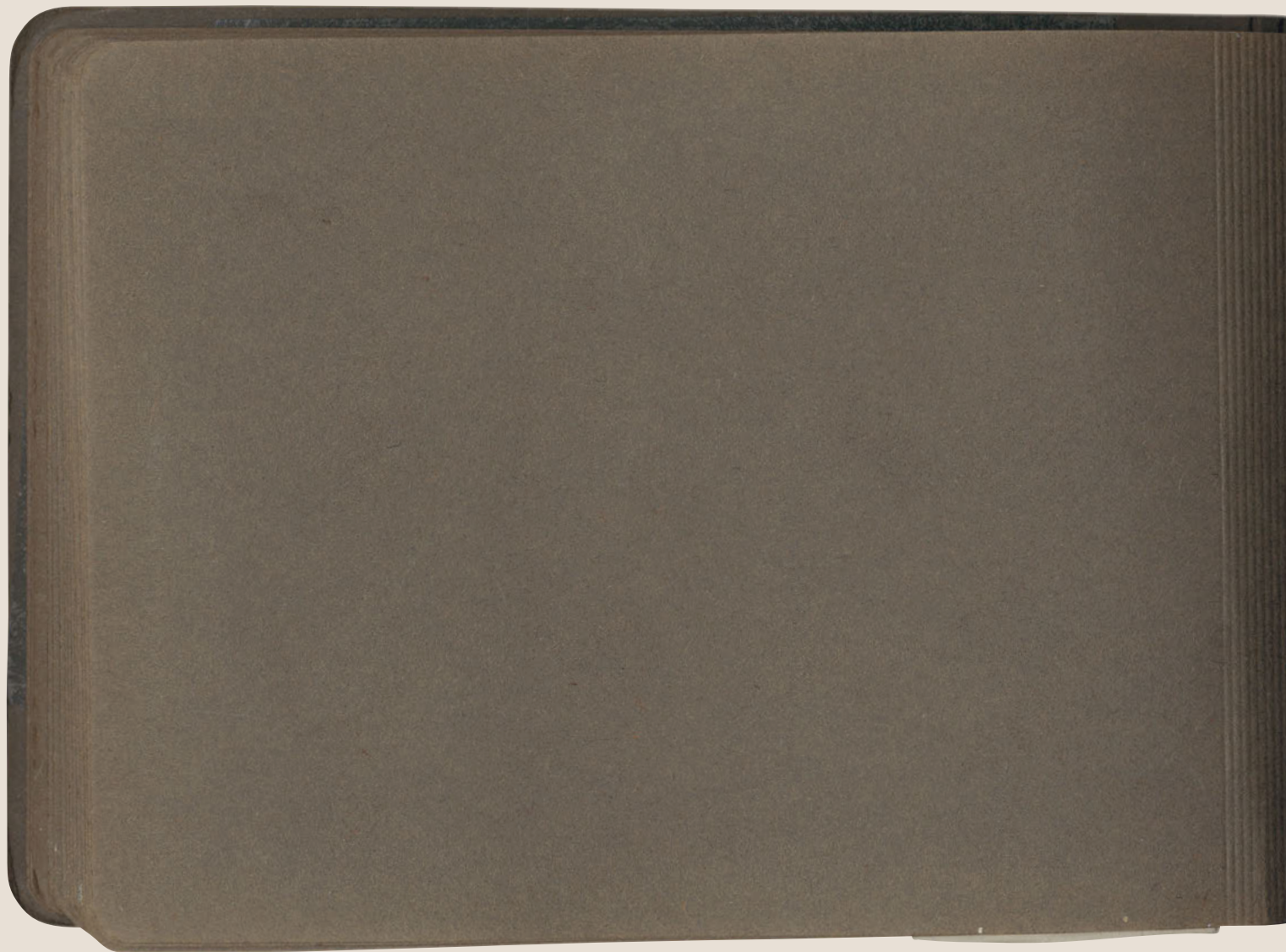

når man potatis
tagit opp
man festar det
med kaffedopp

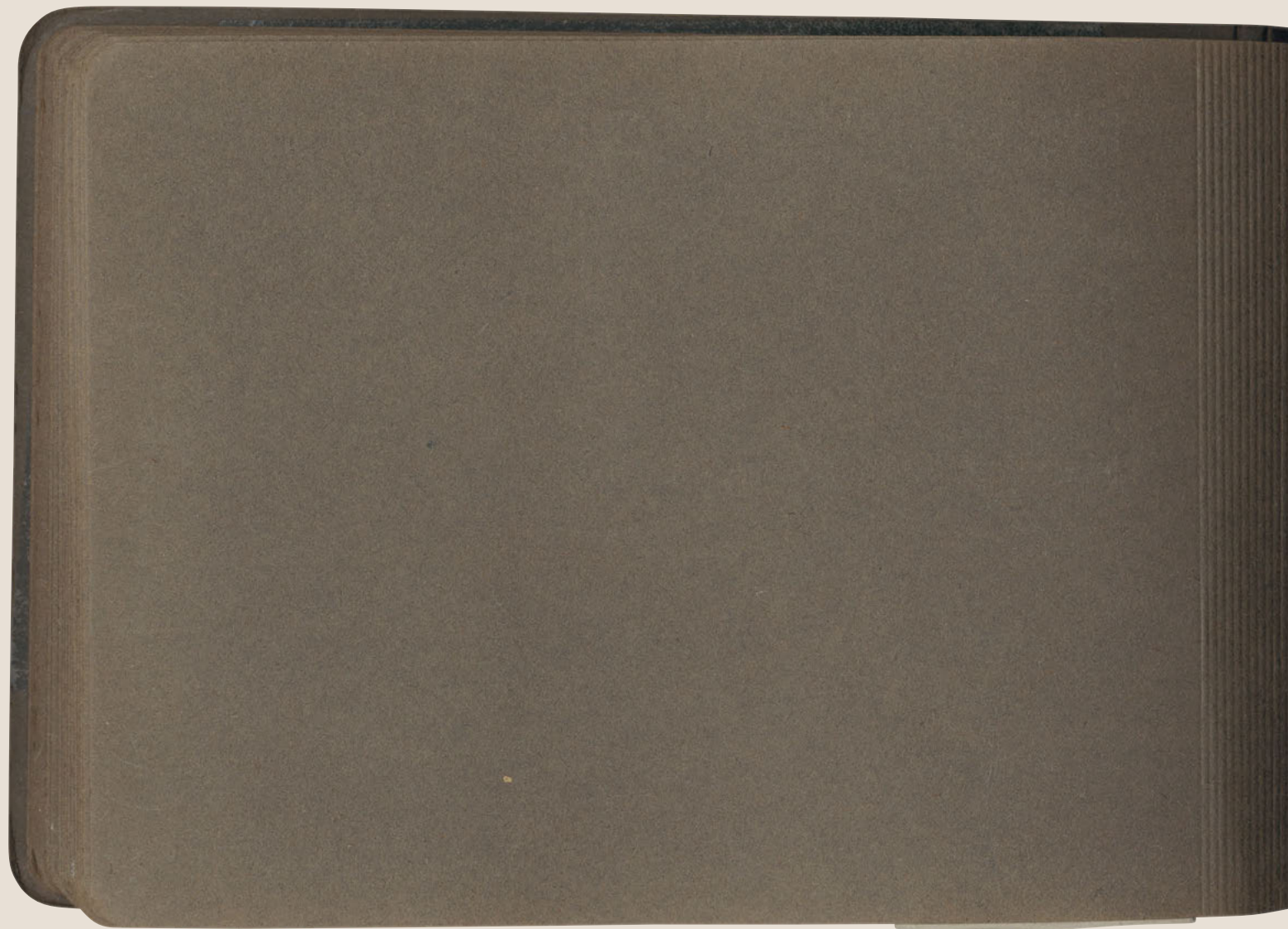

hr teutori en munter
fyr
sa: nästen är ett
roligt djur
en bonde utan pam-
pig häst
/sa nan/
är som en herre
utan väst

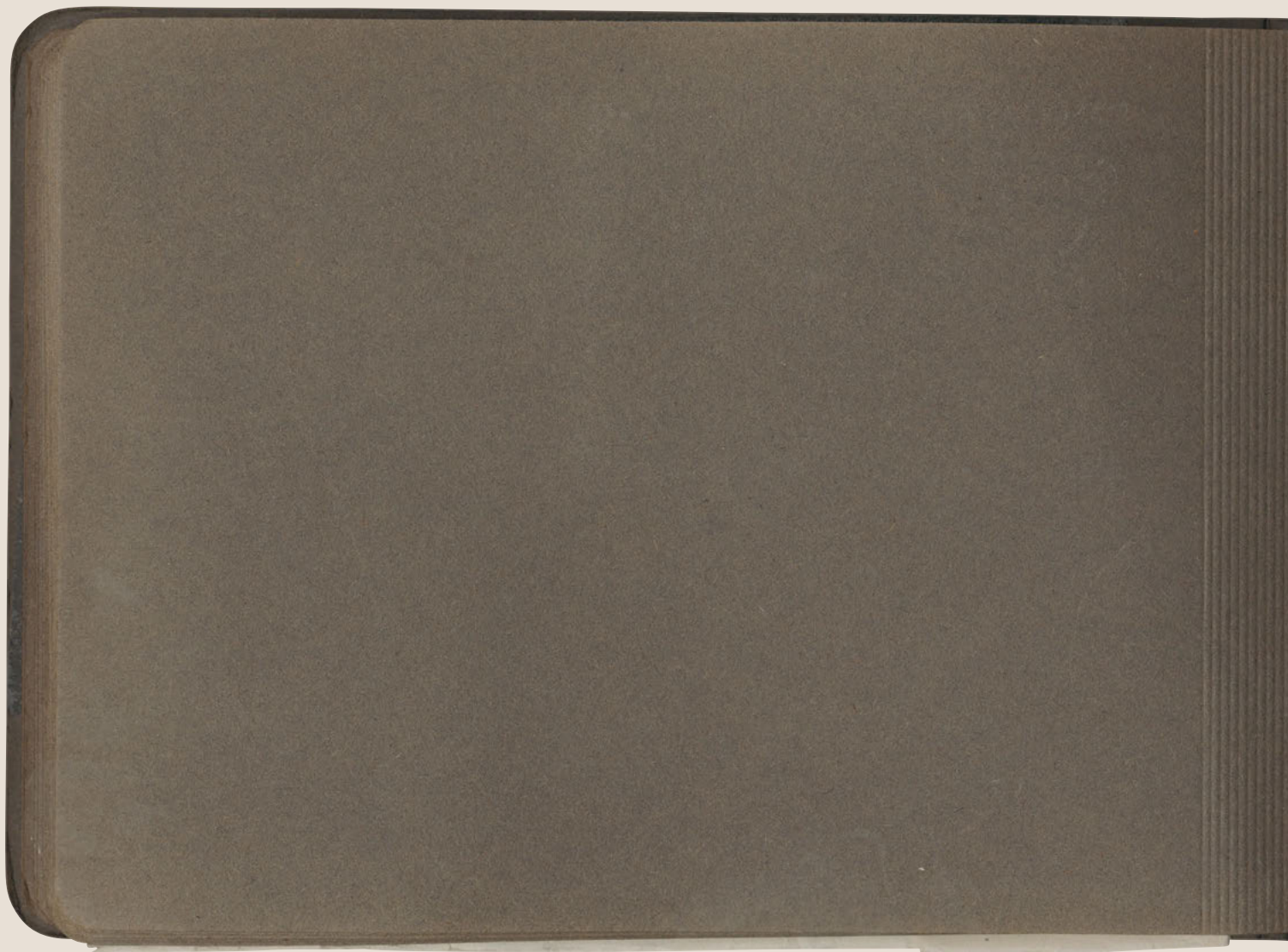

bland resterna av
peltosaaris stuga
man ser diktoniusa-
ses tant och fruga
hr p. med gumman sin
till himlen flygit
 har
men gamla granen
står på backen kvar

på denna spång ock
farbror gamla karl
sin labb som spoling
ofta diskat har

då gammal man bliv
ty så dum och tänk
 så klok
man låtsas na det
 trivsamt
med en fiol och en
 bok

TILL BIRGITTA

7/10/31

Ekorr-August,
svanslös katt,
och Manda som kan

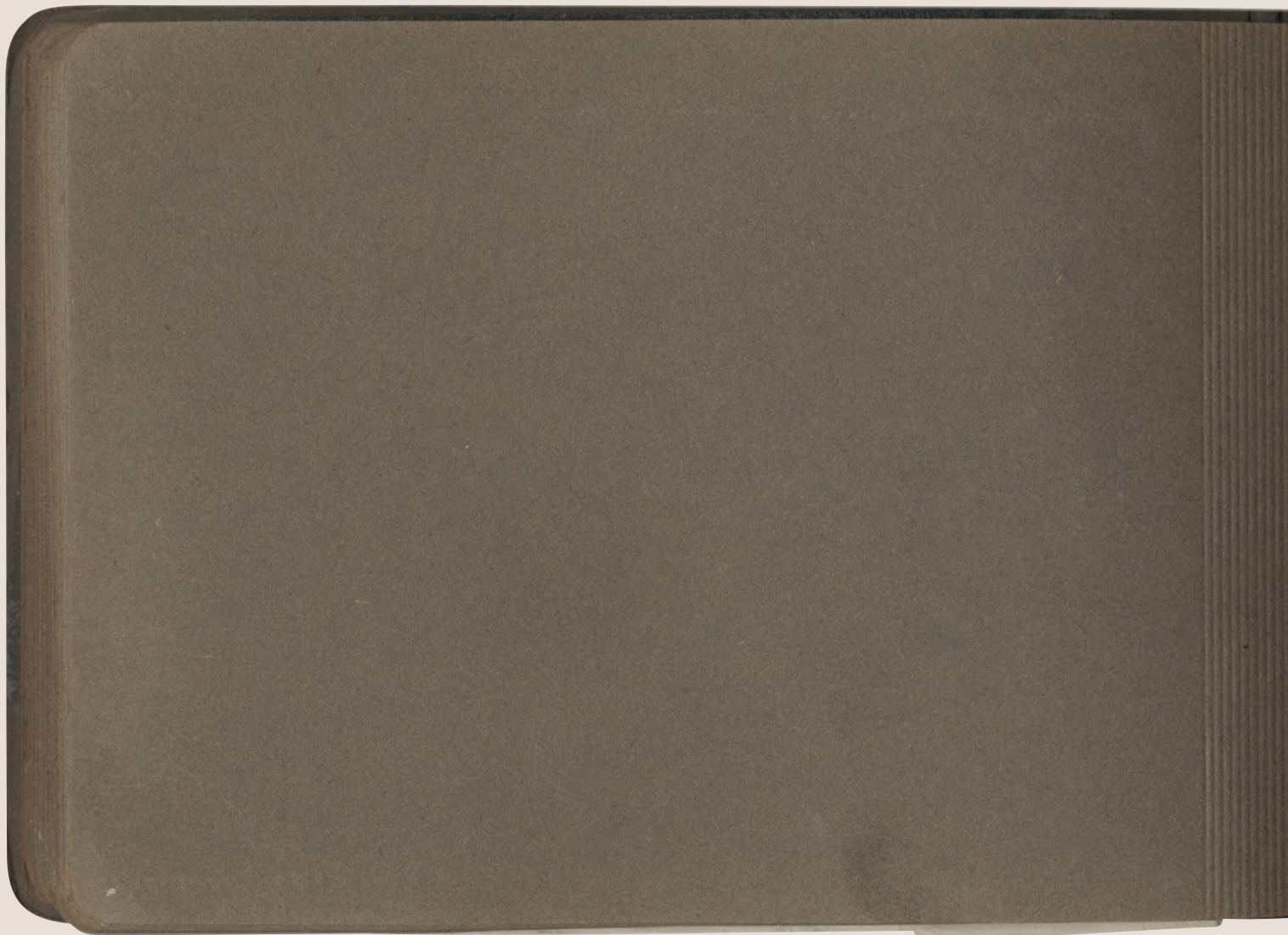
sitta,

de sända så
med tass och tå
sin hälsning till

BIRGITTA!

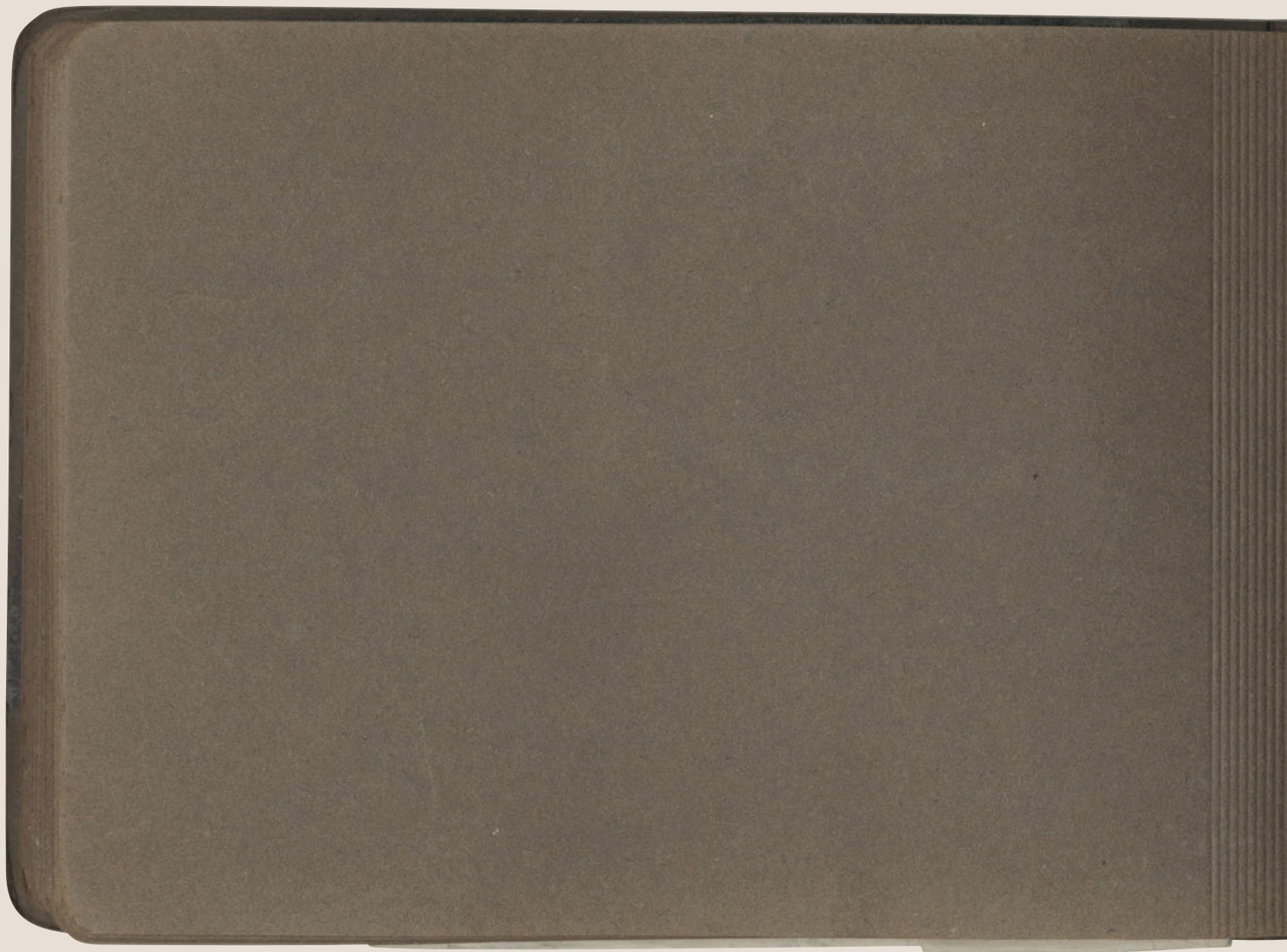

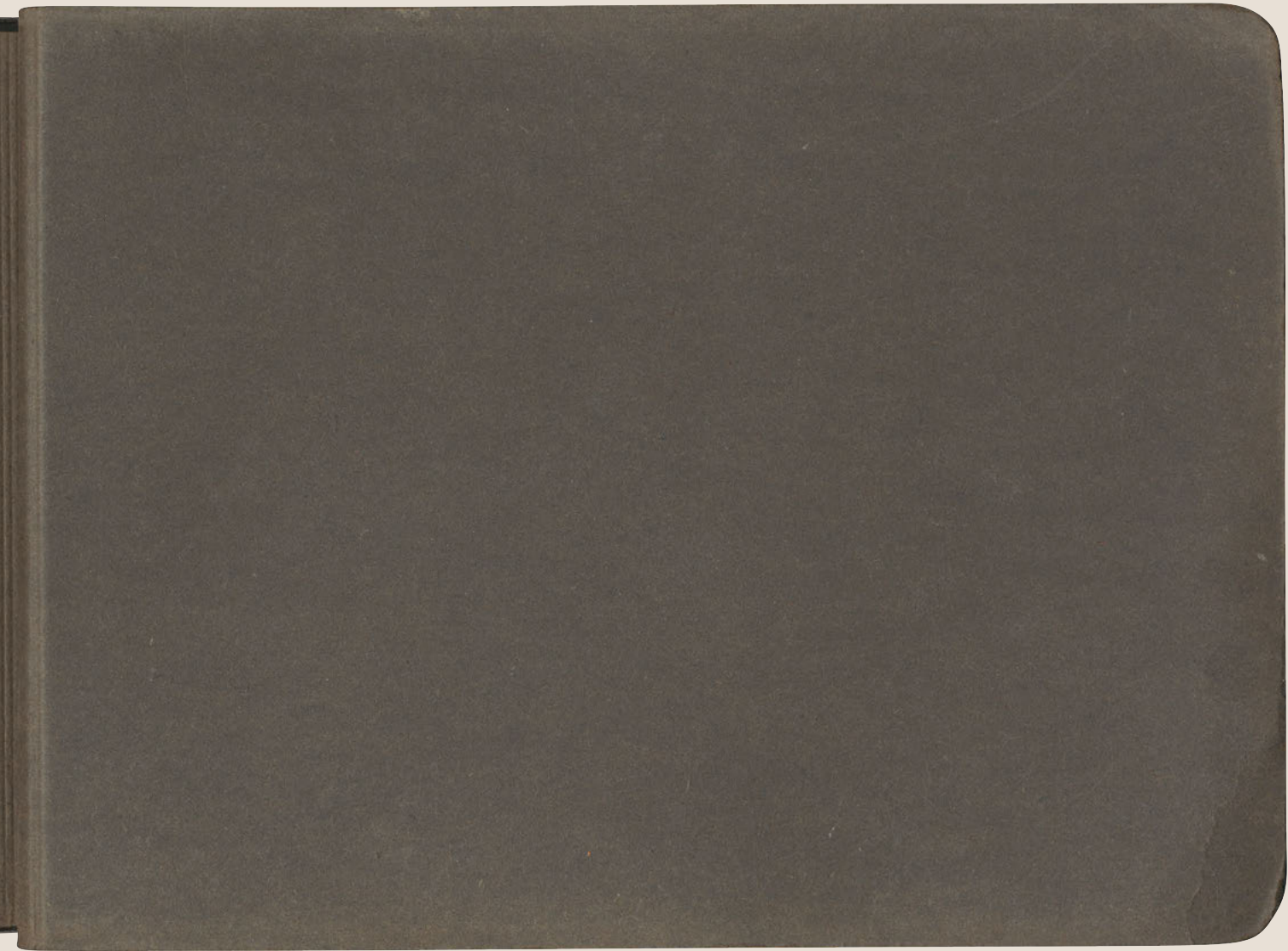
den unge hr änlström
här kommer på visit
och ögonen är bruna
men koltén blå och
vit
birgitta honom bjuder
på myggost stekt i
smör
ty unge herrn tycks
vara
vid riktigt festhu-
mör

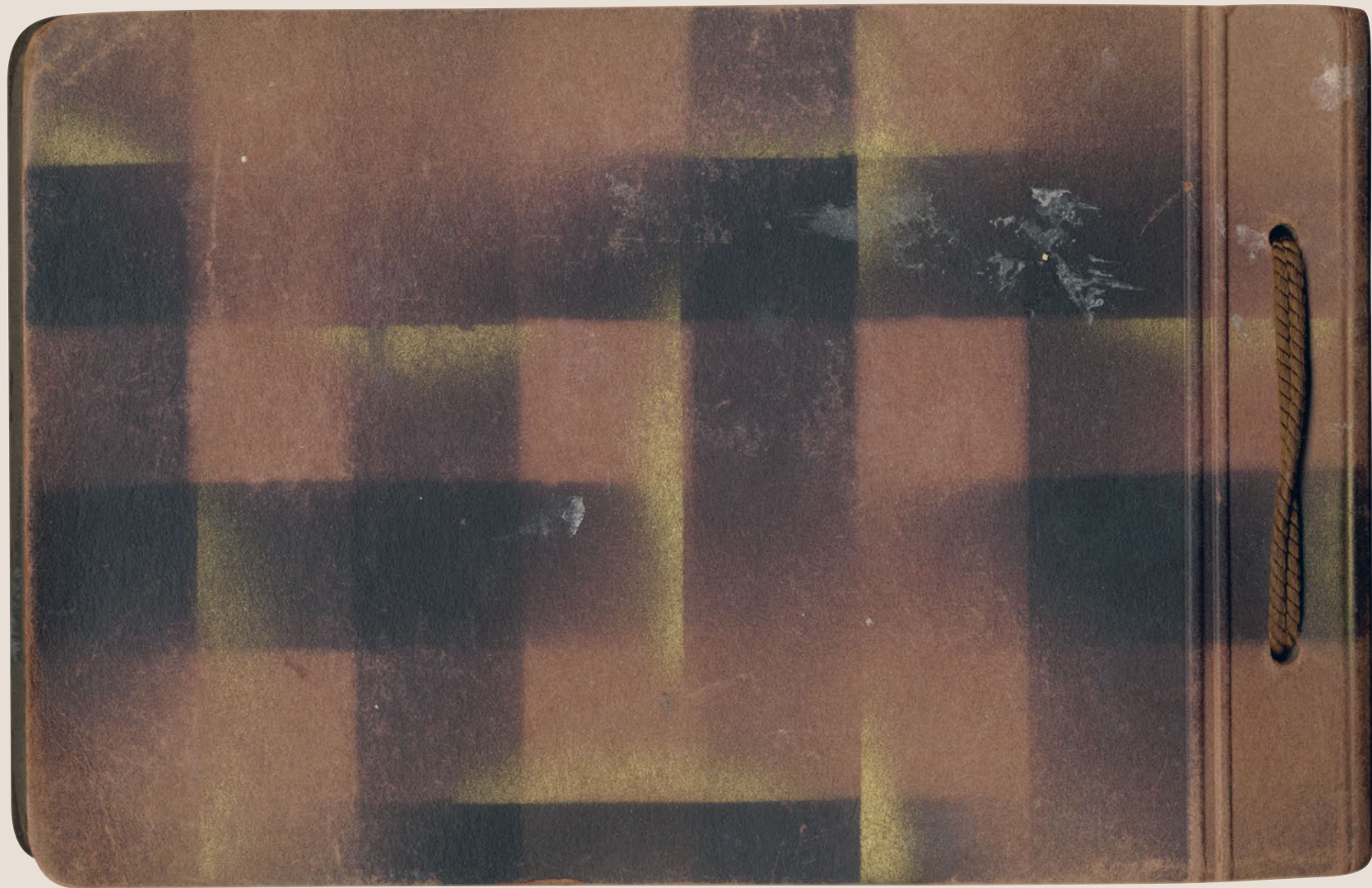

tant diktonius på
verandan
rättan vår som håller
andans
kissekatten elinans
surma
alla hörs med far-
bror gorma:
när skall gitta kom-
ma hit
/jämte pappa samt
ock mamma/
på en liten tripp-
visit
/olof är ju aldrig
hemma/
trevlig jul och
påsk med memma

Kommentarer

sid 20 *en bit ur "Den lustiga våren"* – avskrift av den tredje dikten i "Den lustiga våren" i Diktonius diktsamling *Stenkol* (1927), s. 37; bladet med dikten har tejpats in i albumet vid en okänd tidpunkt.

21 *två små söta ålandstöser* – oidentifierade.

idas äppelträd – "ida" syftar troligen på Ida Virén (1882–1946), familjen Diktonius hyresvärd i Lumparland, Åland.

– Om Ida Virén, se Donner, *Diktonius*, s. 190–192, och *Brev*, s. 173, där "Ida Wirén".

25 *ida* – se ovan.

29 *tipp-toalet* – av *tippa* fågel, kyckling (finlandism).

– Om *tippa*, se *Finlandssvensk ordbok*, elektronisk utgåva, Institutet för de inhemska språken 2017, kaino.kotus.fi (hämtad 18/11 2017).

31 *pull-ull* [...] *sa fabror Björling* – hönornas läten blir en anspelning på Gunnar Björlings av dadaismen inspirerade dikter i *Quosego* och *Käri-ra!* (1931), t.ex. "Min nya saklighet" i provnumret av *Quosego*, 1928, s. 73:

Tschili tschili-tschau!

tschili tschili tschau-tschau!

tschili tschili tschili-tschi!

tschili-tschau!

tschili tschiliman dja-dja-dja!

tschili tschili tschau-

tschi!

tschiliman tschiliman tschiliman tschiliman-
 dja!
 tschi-tscha-tschi! tschili-li-li-li!
 tschili tschili tschili
 tschiliman tschiliman-
 dja-
 ro!

- 35 *bä-bä vita lamm / får jag knäppa er?* – versen följer barnvisan ”Bä, bä, vita lamm” av Alice Tegnér (1864–1943); ursprungligen en engelsk barnramsa, översatt till svenska av August Strindberg, ”Bä bä, svarta lamm, har du någon ull?”.
 – Om Strindberg som översättare av barnvisan, se Margareta Brundin, ”Vita lamm och svarta får. Om den första svenska översättningen av ’Baa, baa, black sheep’”, *Strindbergiana. Tredje samlingen*, Stockholm: Atlantis 1988, s. 96–105.
- 43 *skära skära havre* – jämför sångleken ”Skära skära havre” i olika varianter.
havregrynsgröt – havregrynsgröt (finlandism).
 – Om *havregrynsgröt*, se Hugo Bergroth, *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Faksimilutgåva av andra, reviderade och tillökade upplagan 1928, Helsingfors: Schildts 1992, s. 92 (§ 124).
äter man ej havregrynsgröt / så är man ett litet nöt – kan anspela på en sedan 1920-talet känd reklamslogan för Karlsons Klister, ”Alla använda Karlsons Klister utom jag, ty jag är en åsna”.
- 49 *hr teutori* – oidentifierad.

- 51 *bland resterna av peltosaaris stuga* – möjligen en anspelning på Johan Ludvig Runebergs dikt ”Högt bland Saarijärvis moar” från *Dikter* (1830); *peltosaari* torde här vara ett personnamn, inte en ort.
- diktoniusases tant och fruga* – Anna-Leena (Leena) Diktonius (se inledningen).
- 56 *TILL BIRGITTA 7/10/31* – Birgittas namnsdag; dikten är ett original; bladet har tejpats in i albumet vid okänd tidpunkt.
- 57 *den unge herr åhlström* – torde syfta på någon av journalisten och riksdagsmannen Axel Åhlströms två söner, Hans Lennart och Lars Axel, som var födda 1926 respektive 1928 (se inledningen).
- myggost* – jämför norskans muggost (el. myggost), dvs. mögelost.
- 59 *tant diktonius* – Leena Diktonius, se ovan.
- kissekatten elinan surma* – ”Elinan surma” (Elinas död), finsk ballad med medeltida rötter; utgavs första gången i *Kanteletar* 1840; teaterpjäs av Gustaf Adolf von Numers, uppförd på finska och svenska 1891 och senare, bl.a. på Svenska Teatern 1928; opera av Oskar Merikanto 1910; filmatisering 1938.
- olof är ju aldrig hemma* – syftar på Olof Enckell som under en period bodde hemma hos familjen Enckell i Grankulla, men arbetade i Helsingfors och ofta blev kvar i staden (se inledningen).
- memma* – en stående anrättning vid det finländska påskbordet; en rågmjölspudding med malt, smaksatt med pomerans och sirap, serverad med grädde eller mjölk.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Helsingfors

Svenska litteratursällskapet i Finland

Historiska och litteraturhistoriska samlingen

Elmer Diktonius arkiv, SLSA 568

Brev till Elmer Diktonius, SLSA 568.2 och 568.5

Rabbe Enckells arkiv, SLSA 748

Brev till Rabbe Enckell, SLSA 748.2

Rabbe Enckells manuskript, SLSA 752

Stockholm

I Per Stams ägo

Inspektion av intervju med Birgitta Parland 3/6 2016

Elektroniska resurser

Finlandssvensk ordbok, elektronisk utgåva, Institutet för de inhemska språken 2017, kaino.kotus.fi.

Niemi, Juhani, ”Diktonius, Elmer”, *Biografiskt*

lexikon för Finland, elektronisk utgåva, Svenska

litteratursällskapet i Finland 2014, blf.fi ([http://urn.fi/](http://urn.fi/URN:NBN:fi:sls-4353-1416928956959)

URN:NBN:fi:sls-4353-1416928956959).

Tryckta källor och litteratur

5 unga. unglitterär antologi, utg. Erik Asklund, Josef Kjellgren, Artur Lundkvist, Harry Martinson & Gustav Sandgren, Stockholm: Albert Bonniers förlag 1929.

Bergroth, Hugo, *Finlandssvenska. Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, Faksimilutgåva av andra, reviderade och tillökade upplagan 1928, Helsingfors: Schildts 1992.

Bondeham, Anna, ”Axel Åhlström”, *Eldsjälar. Personporträtt ur finlandssvensk arbetarrörelse*, Esbo: Schildts 2000, s. 111–133.

Brundin, Margareta, ”Vita lamm och svarta får. Om den första svenska översättningen av ’Baa, baa, black sheep’”, Hans-Göran Ekman, Anita Persson & Barbro Ståhle Sjönell (red.), *Strindbergiana. Tredje samlingen utgiven av Strindbergs sällskapet*, Stockholm: Atlantis 1988, s. 96–105.

Diktonius, Elmer, *Brev*, utg. Jörn Donner & Marit Lindqvist, SLS 595, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1995.

Diktonius, Elmer, *Gräs och granit. Valda dikter och nya*, Helsingfors: Schildts 1936.

Diktonius, Elmer, *Stenkol*, Helsingfors: Schildts 1927.

Diktonius, Elmer, *Taggiga lågor*, Helsingfors: Schildts 1924.

Donner, Jörn, *Diktonius. Ett liv*, Helsingfors: Schildts 2007.

Druker, Elina & Bettina Kümmerling-Meibauer (eds.), *Children’s Literature and the Avant-Garde*, Children’s Literature, Culture, and Cognition 5, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 2015.

Ekelund, Louise, *Rabbe Enckell. Modernism och klassicism under jugotal och trettital*, diss., SSSL 464, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1974.

Ekman, Michel, ”Iakttagaren i kajutan. Elmer Diktonius ser på nationallandskapet”, *Må vi blicka tillbaka mot det förflutna. Svenskt och finskt hos åtta finlandssvenska författare 1899–1944*, SSSL 749, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 2011, s. 249–265.

Enckell, Emilie, *Olof Enckells liv i centrum av en kulturepok*, Helsingfors: Schildts & Söderströms 2015.

Enckell, Mikael, ”Heidi”, *Konsten att älska skriften. Essäer*, Helsingfors: Söderströms 2009, s. 67–105.

Enckell, Mikael, *Under beständighetens stjärna. En biografisk studie över Rabbe Enckell 1903–1937*, Helsingfors: Söderströms 1986.

Enckell, Olof, *Den unge Diktonius*, Stockholm: Wahlström & Widstrand 1946.

Enckell, Olof, ”Vägen till Quosego” [1971], *Ultra och Quosego. Faksimilutgåva*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland/Stockholm: Atlantis 2014.

Stam, Per, *Krapula. Henry Parland och romanprojektet Sönder*, diss., SSSL 612, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland 1998.

Ultra och Quosego. Faksimilutgåva, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland/Stockholm: Atlantis 2014.

Zilliacus, Clas, ”Världsherraväldets lokalavisor. *Ultra, Quosego* och andra handlingar från modernismens 1920-tal”, *Ultra och Quosego. Faksimilutgåva*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland/Stockholm: Atlantis 2014.

Bildkällor

Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors

s. 6: Rabbe Enckells manuskript, SLSA 752

s. 9: Olof Enckells arkiv, SLSA 506

